

**ПРО ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ
СТАТТЯМИ 222-2 ТА 232-3 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

**ON THE OBJECT OF CRIMINAL OFFENSES PROVIDED
FOR BY ARTICLES 222-2 AND 232-3 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

**Бартош І.І., аспірантка кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права**

Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті проаналізовано основні та додаткові об'єкти кримінальних правопорушень, передбачених статтями 222-2 та 232-3 Кримінального кодексу України

Зокрема, встановлено, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222-2 Кримінального кодексу України, слід визнавати суспільні відносини, які забезпечують засади добросовісної конкуренції у частині правомірного ціноутворення на оптових енергетичних ринках за допомогою недопущення маніпулювань на останніх. Обґрунтовується думка про те, що, враховуючи матеріальний характер описаних у ст. 222-2 Кримінального кодексу України наслідків, які виступають обов'язковою криміноутворювальною ознакою цього складу, будь-який прояв розглядуваного зловживання супроводжується обов'язковим порушенням не лише відповідних різновидів господарських, а й паралельним порушенням відносин власності, які через це необхідно визнавати додатковим обов'язковим об'єктом розглядуваного посягання.

Зауважується, що обидва аналізовані зловживання на оптовому енергетичному ринку можуть бути вчинені службовими особами, що свідчить про необхідність визнання службових відносин додатковим факультативним об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень.

Аргументується положення про те, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232-3 Кримінального кодексу України, необхідно визнавати суспільні відносини, які забезпечують засади добросовісної конкуренції у частині правомірного ціноутворення на оптових енергетичних ринках за допомогою недопущення порушень встановленого порядку обігу інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів. Додатковими обов'язковими об'єктами цього кримінального правопорушення є інвестиційні відносини та відносини власності, а додатковим факультативним – відповідні службові відносини, які пов'язані з аналізованими оптовими енергетичними ринками.

Ключові слова: злочин, господарсько-правова відповідальність, недобросовісна конкуренція, маніпулювання, інсайдерська інформація, кримінальна відповідальність, захист прав і законних інтересів, господарське правопорушення, відповідальність суб'єктів господарювання, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності.

The article analyzes the main and additional objects of criminal offenses provided for by Articles 222-2 and 232-3 of the Criminal Code of Ukraine

In particular, it was established that the main direct object of the criminal offense provided for in Art. 222-2 of the Criminal Code of Ukraine, social relations should be recognized, which ensure the principles of fair competition in terms of legitimate pricing on wholesale energy markets by preventing manipulations on the latter. The opinion that, taking into account the material nature of those described in Art. 222-2 of the Criminal Code of Ukraine of the consequences, which act as a mandatory crime-forming feature of this composition, any manifestation of the considered abuse is accompanied by a mandatory violation not only of the relevant types of economic, but also a parallel violation of property relations, which must therefore be recognized as an additional obligation linguistic object of the considered encroachment.

It is noted that both analyzed abuses on the wholesale energy market can be committed by officials, which indicates the need to recognize official relations as an additional optional object of the investigated criminal offenses.

It is argued that the main direct object of the criminal offense provided for in Art. 232-3 of the Criminal Code of Ukraine, it is necessary to recognize social relations that ensure the principles of fair competition in terms of legitimate pricing on wholesale energy markets by preventing violations of the established order of circulation of insider information regarding wholesale energy products. Additional mandatory objects of this criminal offense are investment relations and property relations, and additional optional - relevant service relations, which are related to the analyzed wholesale energy markets.

Key words: crime, economic and legal responsibility, unfair competition, manipulation, insider information, criminal responsibility, protection of rights and legitimate interests, economic offense, responsibility of business entities, criminal offenses in the field of economic activity.

19 червня 2020 р. Верховною Радою України було ухвалено Закон України № 738-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» (далі – Закон від 19 червня 2020 р.), одним із результатів чого стала поява у системі розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – розд. VII) двох нових спеціальних заборон (статті 222-2 та 232-3), присвячених регламентації відповідальності за зловживання на оптових енергетичних ринках. Потребою визначення об'єктів цих посягань і пояснюється необхідність написання цієї статті.

У вітчизняній юридичній літературі проблематика кримінально-правової охорони господарської діяльності ставала предметом наукових розвідок таких вчених, як Р. А. Волинець, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, О. О. Кашкаров, В. М. Киричко, Р. О. Мовчан, О. І. Перепилиця, А. М. Ришелюк та інших. Попри позначену доктринальну активність, мусимо кон-

статувати, що роботи названих авторів виконувалися ще до прийняття аналізованих змін до законодавства, через що в них не досліджувалися останні.

Метою цієї статті є визначення основного та безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень (далі – к. пр.), передбачених статтями 222-2 та 232-3 Кримінального кодексу України (далі – КК).

Передусім варто зазначити, що деякі відповіді на окреслені питання вже були отримані у межах написання наших попередніх праць. Не дублюючи всіх аргументів на користь відповідної позиції, лише пригадаємо, що нами вже було доведено два принципових з точки зору вирішуваних вже у цій роботі завдань положення:

– по-перше, це те, що основний безпосередній об'єкт передбачених статтями 222-2 та 232-3 КК к. пр. у загальному вигляді можна визначити як встановлений **порядок ціноутворення (правомірне ціноутворення)** на оптових енергетичних ринках;

– по-друге, це те, що з огляду на такий характер їхньої антисуспільної спрямованості, аналізовані зловживання

насправді варто вважати нічим іншим, як окремими проявами **антиконкурентних дій**, які, проте, вчиняються лише в одній сфері – на оптових енергетичних ринках [1; 2].

Пославшись на положення, викладені у наших попередніх роботах, водночас маємо пригадати й те, що паралельно нами вказувалося, що загальне визначення антисуспільної спрямованості аналізованих зловживань є (було) достатнім лише для вирішення поставлених у них завдань, до більш детальної характеристики якої ми обіцяли повернутися при проведенні спеціальних досліджень, присвячених об'єкту аналізованих кримінальних правопорушень, яким, власне, і являється пропонована увазі читача робота.

При цьому переконані, що така деталізація може і має бути досягнута передусім за рахунок використання розробленої у кримінально-правовій доктрині класифікації об'єктів «за горизонталлю», у межах якої виділяють основний та додатковий, який може бути обов'язковим чи факультативним, безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень¹.

У вступі ми вже писали про те, що за наслідком аналізу вітчизняної юридичної літератури нами не було виявлено жодного не те що присвяченого виключно відповідній проблематиці спеціального, а й навіть загального дослідження (коментаря, посібника, монографії, яка б, наприклад, стосувалася питань господарських к. пр. у цілому), в якому б бодай абстрактно розкривалися ознаки складів розглядуваних к. пр. Тому при вирішенні завдань цієї роботи ми, крім власного тлумачення, вимушені звертатися та адаптувати до наших потреб відповідні положення, що стосуються статей 222-1 та 232-1 КК, якими, як відомо, регламентована відповідальність за подібні зловживання, але вчинювані на організованих ринках (раніше – фондових ринках).

Зокрема, найбільш глибокий аналіз відповідної проблематики був здійснений Р. А. Волинцем, який присвятив свою докторську дисертацію саме питанням кримінально-правової охорони фондового ринку [5, с. 139–152]. Систематизувавши викладені правником положення, можна констатувати, що при визначенні основного безпосереднього об'єкту к. пр., передбаченого ст. 222-1 КК, науковці нерідко послуговуються формулюваннями на кшталт «порядок обігу цінних паперів» [6, с. 752], «порядок здійснення господарської діяльності щодо забезпечення нормального функціонування ринку цінних паперів», «відносини щодо державного регулювання ринку цінних паперів» [7, с. 245] тощо.

Однак очевидною вадою таких загальних трактувань є те, що вони не повною мірою відображають специфіку конкретних к. пр. і є однаковою мірою придатними для характеристики фактично будь-яких посягань проти фондового ринку. І саме тому нам більше імпонує підхід тих дослідників, які відповідним чином специфікують антисуспільну спрямованість розглядуваних деліктів.

Наприклад, характеризуючи основний безпосередній об'єкт к. пр., передбаченого ст. 222-1 КК, О. Ю. Вітко вказує не просто на суспільні відносини, що забезпечують нормальні умови функціонування фондових бірж, а додатково, враховуючи особливості саме маніпулювання на фондовому ринку (згідно раніше чинної термінології), зауважує, що таке порушення посягає на засади прозорості, **конкурентного, справедливого та рівного** для всіх учасників біржових торгів **ціноутворення** на цінні папери. У подібному ключі юрист розкриває сутність незаконного використання інсайдерської інформації (ст. 232-1 КК), роблячи наголос на тому, що ним порушується нормальний порядок поширення та використання інсайдерської інформації, який створений задля **справед-**

ливого, обґрунтованого, конкурентного ціноутворення на цінні папери на фондовому ринку, конкурентної рівності умов для всіх його учасників [8, с. 10–11].

Схожим чином об'єкт к. пр., передбаченого ст. 232-1 КК, визначають і харківські правознавці, котрі зазначають, що цим діянням порушуються суспільні відносини, які виникають з приводу розкриття та використання інформації на фондовому ринку і забезпечують для всіх учасників ринку **справедливі умови для торгівлі** цінними паперами на основі однакової інформації про цінні папери та їх емітентів. Водночас через критиковану неконкретизованість не можемо підтримати пропоноване авторами тлумачення об'єкту к. пр., передбаченого ст. 222-1 КК, який визначається за допомогою такого формулювання, як «відносини, які виникають під час обігу цінних паперів та інших фінансових інструментів на фондовій біржі та забезпечують встановлений законом порядок такого обігу, захист прав і законних інтересів учасників фондового ринку та інвесторів у цінні папери» [9, с. 256].

Відповідні положення були взяті нами до уваги і при характеристиці досліджуваних зловживань, передбачених статтями 222-2 та 232-3 КК. Мова йде про те, що при визначенні об'єктів останніх ми свідомо відмовилися від використання абстрактних формулювань на кшталт «суспільні відносини, які виникають під час функціонування оптових енергетичних ринків», «порядок здійснення господарської діяльності в частині забезпечення нормального функціонування оптових енергетичних ринків», «суспільні відносини щодо державного регулювання оптових енергетичних ринків» тощо, натомість акцентувавши увагу на тому, що обидва аналізовані делікти, зважаючи на їхню з'ясовану сутність, порушують встановлений **порядок ціноутворення (правомірне ціноутворення)** на оптових енергетичних ринках.

При цьому очевидно, що охоронюваний досліджуваними нормами порядок ціноутворення може бути порушений у різноманітний спосіб, чим, власне, і пояснюється виокремлення двох окремих складів к. пр. із дещо відмінними (як і в ситуації зі статтями 222-1 та 232-1 КК) об'єктами, наявність чого пояснюється специфікою описаних у цих заборонах діянь.

Зважаючи на відповідну специфіку, яка вже частково була описана і в наших інших працях, вважаємо, що **основним безпосереднім об'єктом к. пр., передбаченого ст. 222-2 КК**, слід визнавати суспільні відносини, які забезпечують засади добросовісної конкуренції у частині правомірного ціноутворення на оптових енергетичних ринках за допомогою недопущення маніпулювань на останніх.

Варто відмітити, що запропоноване визначення цілком узгоджується:

– як із загальноприйнятим в юриспруденції розумінням маніпулювання на фондовому ринку, яке зазвичай трактується як незаконна практика **збільшення або зменшення вартості** товару шляхом створення в інших осіб завідомо хибного уявлення про активну торгівлю [10, с. 582];

– так і з тим тлумаченням, яке європейські парламентарії² вкладають у зміст поняття маніпулювання саме на оптових енергетичних ринках, ознаками якого у REMIT прямо називається те, що воно направлене на **штучне встановлення ціни** на рівні, не обумовленому ринковими силами пропозиції і попиту, включно з фактичною доступністю потужностей виробництва, зберігання або транспортування, а також попиту.

Пристигаючи до висвітлення додаткового об'єкту аналізованого зловживання, маємо констатувати, що це питання у вітчизняній кримінально-правовій науці належить до числа дискусійних. Зокрема, криміналісти демонструють

¹ Що ж до проблем класифікації господарських к. пр. по залежності від видового об'єкта див. [3; 4].

² На час написання цієї роботи у чинному вітчизняному законодавстві визначення відповідного правопорушення відсутнє.

різне ставлення відносно необхідності визнання таким додатковим об'єктом відносин власності:

– перша (умовно) група вчених наполягає на тому, що відносини власності порушуються при кожному прояві маніпулювання, а тому їх слід визнавати обов'язковим додатковим об'єктом цього к. пр. [11, с. 291];

– інші ж фахівці визнають ці відносини додатковим факультативним, а не обов'язковим об'єктом [6, с. 752];

– натомість представники третьої групи вважають, що підстави для виокремлення такого додаткового безпосереднього об'єкту взагалі відсутні. Своє переконання адепти такої позиції пояснюють тим, що право власності, на їхню думку, є складовою основних безпосередніх об'єктів злочинів проти фондового ринку. Воно належить відповідним учасникам ринку цінних паперів та реалізується через соціальні зв'язки на фондовому ринку, що набувають форми правовідносин [5, с. 151].

Однак останню точку зору ми підтримати не можемо, адже основним безпосереднім об'єктом досліджуваних посягань нами були визнані відносини, які є складовими відмінних від відносин власності господарських відносин. Такі відносини мають інше *основне* цільове призначення – гарантування засад добросовісної конкуренції, а не відносин власності, чим, власне, і обумовлена необхідність виділення у структурі Особливої частини КК двох відповідних окремих розділів VI та VII.

Водночас маємо констатувати, що, враховуючи матеріальний характер описаних у ст. 222-2 КК наслідків, які виступають обов'язковою криміноутворювальною ознакою цього складу, будь-який прояв розглядуваного зловживання супроводжується обов'язковим порушенням не лише відповідних різновидів господарських, а й паралельним порушенням відносин власності, які через це необхідно визнавати *додатковим обов'язковим об'єктом* розглядуваного посягання.

Слід пам'ятати і про те, що обидва аналізовані зловживання на оптовому енергетичному ринку можуть бути вчинені службовими особами, що свідчить про необхідність визнання службових відносин *додатковим факультативним об'єктом* досліджуваних к. пр.

Приступаючи до характеристики об'єкта к. пр., передбаченого ст. 232-3 КК, передусім варто зауважити, що при його визначенні деякі науковці також вказують лише на такі абстрактні формулювання, як «суспільні відносини, що складаються в сфері інформаційного забезпечення діяльності на ринку цінних паперів» [12, с. 69], «порядок використання інсайдерської інформації емітента цінних паперів» [13, с. 931], «порядок обігу інсайдерської інформації» [11, с. 289] тощо.

Очевидно, що подібні трактування не має підстав категорично оцінювати як неправильні (неточні). Водночас переконані, що з метою більш повного розкриття антисуспільної спрямованості відповідного посягання, доцільно було б вказувати не лише на відповідний порядок, а й на мету його існування, запорукою реалізації якої він і слугує – це дотримання засад добросовісної конкуренції та ціноутворення на тих чи інших ринках.

Для глибшого розуміння антисуспільної спрямованості розглядуваного діяння ми знову вирішили звернутися до праць, присвячених визначенню об'єкта к. пр., передбаченого попередньою редакцією ст. 232-1 КК. Проаналізувавши відповідну юридичну літературу, можемо констатувати, що серед представників вітчизняної кримінально-правової доктрини найбільшим внеском у розроблення досліджуваного питання відзначився О. О. Дудоров. При цьому імпонує те, що вчений не обмежився простим переліком сфер суспільних відносин, які порушуються в результаті незаконного використання інсайдерської інформації, а паралельно ще й вказав на, так би мовити, черговість та ступінь «порушувальності» кожної з них, що для нас важливо з точки зору подальшого

визначення як основного, так і додаткових обов'язкових та факультативних безпосередніх об'єктів досліджуваного зловживання.

Зокрема, науковець пише про те, що:

1) у першу чергу аналізоване діяння порушує закономірне (природне) *ціноутворення* на фондовому ринку, яке визнається однією з основних умов його нормального функціонування, стабільності та розвитку. Курс (або ринкова ціна) цінного паперу визначається як його цінністю для інвестора та емітента, так й іншими ціноутворюючими факторами, у т. ч. макроекономічними і спекулятивними. Наголошується, що використання інсайдерської інформації, будучи недобросовісною практикою ведення бізнесу на фондовому ринку і порушуючи механізм котирування, дезорганізує стабільність фондового ринку, веде до його розбалансованості, утворення штучних цін, виникнення економічної диспропорції та отримання необґрунтованого прибутку.

Адаптуючи сказане до потреб нашого дослідження, можна резюмувати, що незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів дає незаконні переваги одним учасникам відповідного ринку перед іншими, а також сприяє утворенню штучних цін на них – тобто порушує засади добросовісної конкуренції, які потрібно визнавати основним, а не додатковим, як це пропонується деякими авторами [5, с. 151], об'єктом досліджуваного к. пр.

Наші переконання розділяють і деякі інші фахівці.

Зокрема, В. В. Саєнко також акцентує увагу на тому, що основною метою правового регулювання використання інсайдерської інформації є надання всім учасникам ринку *рівних можливостей* доступу до інформації з метою створення належного інвестиційного клімату для внутрішніх та іноземних інвестицій у цінні папери [14, с. 12–13].

Натомість в інших джерелах прямо зазначається, що інсайдерська торгівля може знищити інтегрованість ринку шляхом надання *переваги* ексклюзивній групі осіб, які мають доступ до конфіденційної інформації. «Володіння інсайдерською інформацією, – резюмує Д. В. Каменський, – це своєрідна форма пасивного обману: ти заробляєш на приховуванні тієї інформації, яка повинна бути доступною всім зацікавленим учасникам... Зловживання інсайдерською інформацією породжує інформаційну асиметрію: чутлива, економічно значуща та потенційно “прибуткова” інформація опиняється у розпорядженні та згодом використовується декількома інсайдерами (первинними чи вторинними), тим самими ставлячи абсолютну більшість інших зацікавлених учасників ринку у завідомо невігідне (дискримінаційне) становище» [10, с. 592, 594].

У подібному руслі розмірковують і деякі інші фахівці, які зауважують, що інсайдерська діяльність підриває інформаційну прозорість суб'єктів підприємництва, що є одним із найважливіших принципів їх звичайного функціонування, і породжує інформаційний дисбаланс між його учасниками. У свою чергу, інформаційний дисбаланс, будучи негативним фактором, що перешкоджає *справедливому ціноутворенню*, у разі масового прояву породжує ситуацію загальної недовіри інвесторів [15, с. 21].

Зважаючи на ці, а також всі інші вищевикладені положення, ми дійшли висновку, що *основним безпосереднім об'єктом к. пр., передбаченого ст. 232-3 КК*, необхідно визнавати суспільні відносини, які забезпечують засади добросовісної конкуренції у частині правомірного ціноутворення на оптових енергетичних ринках за допомогою недопущення порушень встановленого порядку обігу інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів;

2) продовжуючи свою думку, О. О. Дудоров зазначає, що не менш вагомою є й *інвестиційна* складова суспільної небезпеки розглядуваного злочину. Використання інсайдерської інформації створює неоднакові можливості для різних інвесторів, збільшує ризик інвестицій у цінні

папери, підриває довіру інвесторів до фондового ринку, призводить до скорочення інвестицій у цінні папери, а тому цілком може розглядатись як посягання на інвестиційні відносини, що складаються на ринку цінних паперів.

На подібні обставини звертає увагу і Д. В. Каменський. Фахівець переконаний, що держава повинна протидіяти використанню інсайдерської інформації та іншим проявам нечесної поведінки на ринку цінних паперів, адже високі ризики, пов'язані з заподіянням збитків на ринку, неминуче призводять до зниження вартості активів – інвестиції стають занадто «дорогими», тобто економічно не вигідними. Зокрема, великі спекулянти можуть штучно «збити» або, навпаки, придушити ринок чи його частину, що створює ризики краху і так званого інвестиційного «голодування». А тому держава зобов'язана через наявні в неї важелі підтримувати правопорядок на ринку, забезпечуючи його відносну безпеку і привабливість для інвесторів [10, с. 591].

І цілком очевидно, що все сказане є актуальним – звісно, враховуючи певну їхню специфіку – і для оптових енергетичних ринків, інвестиції в які теж можуть скорочуватися через незаконне використання інсайдерської інформації;

3) незаконна інсайдерська діяльність спроможна заподіяти істотну шкоду інвесторам. Саме тому у фаховій літературі зазначається, що угоди, укладені з використанням інсайдерської інформації, завдають **економічної шкоди** аутсайдерам [16, с. 40]. З огляду на це та законодавчу вказівку на завдання істотної шкоди або тяжких наслідків, О. О. Дудоров зрозуміло називає позицію А. М. Ришелюка, який відносини власності визнавав додатковим обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 232-1 КК;

4) ще один фактор, який визначає суспільну небезпеку інсайдерської торгівлі, тісно пов'язаний із заподіянням нею матеріальної шкоди учасникам фондового ринку та який докладно проаналізований в економічній літературі США, – це те, що зазначена торгівля породжує конфлікт між інтересами компанії та її менеджменту. Йдеться, зокрема, про те, що менеджери-інсайдери одержують прибутки від ініційованих ними не виправдано ризикованих рішень при управлінні компанією, від її занепаду і відпо-

відного падіння курсу її цінних паперів [14, с. 37]. «Атаки з боку інсайдерів становлять більш згубну загрозу, ніж зовнішні атаки. Ці інсайдери мають знання про внутрішню роботу організації та повністю володіють усіма правами та привілеями, необхідними для здійснення атаки, яких не вистачає стороннім особам» [17, с. 176];

5) інсайдерська діяльність, крім іншого, порушує заснований на законі та етичних нормах обов'язок лояльності інсайдера до акціонера [18, с. 485].

І варто визнати, що три останні пункти є цілком актуальними і для аналізованого зловживання на оптовому енергетичному ринку, адже:

– по-перше, як ми пам'ятаємо, у ст. 232-3 КК також йдеться про відповідні (вказані і в ст. 232-1) матеріальні наслідки;

– по-друге, використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів також породжує конфлікт між інтересами недобросовісного менеджменту та компанії, багато з яких – і про це регулярно повідомляється у ЗМІ – зазнають величезних збитків і фактично перетворюються на нерентабельні через прояви інсайдерської торгівлі та розглядуваного вище маніпулювання.

Отже, підсумовуючи викладене у статті, ми дійшли висновку про те, що:

1) основним безпосереднім об'єктом к. пр., передбаченого ст. 222-2 КК, слід визнавати суспільні відносини, які забезпечують засади добросовісної конкуренції у частині правомірного ціноутворення на оптових енергетичних ринках за допомогою недопущення маніпулювань на останніх. Відносини ж власності є додатковим обов'язковим об'єктом розглядуваного посягання, тоді як службові відносини – додатковим факультативним;

2) основним безпосереднім об'єктом к. пр., передбаченого ст. 232-3 КК, необхідно визнавати суспільні відносини, які забезпечують засади добросовісної конкуренції у частині правомірного ціноутворення на оптових енергетичних ринках за допомогою недопущення порушень встановленого порядку обігу інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів. Додатковими обов'язковими об'єктами цього к. пр. є інвестиційні відносини та відносини власності, а додатковим факультативним – відповідні службові відносини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мовчан Р. О., Парфенюк І. І. Доповнення Кримінального кодексу України статтями 222-2 та 232-3: критичний аналіз законодавчого рішення. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2021. № 53. С. 86–90.
2. Мовчан Р. О., Бартош І. І. Про кримінально-правову адекватність криміналізації зловживань на оптових енергетичних ринках. *Правова держава*. 2022. № 45. С. 49–57. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.45.254366>.
3. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. *Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитись зі стратегією розвитку*. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 215–263.
4. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 4. С. 120–140. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.120-140>.
5. Волинець Р. А. Кримінально-правова охорона фондового ринку : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. 461 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / В. К. Гришук, С. Г. Волкотруб, Д. Л. Виговський та ін.; за ред. В. К. Гришука, О. М. Омелюка. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. 642 с.
8. Вітко О. Ю. Об'єкт і предмет злочинів у сфері емісії, розміщення або видачі цінних паперів та їх обігу : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 252 с.
9. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с.
10. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія / передне слово д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1128 с.
11. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : «ВД «Дакор», 2013. 786 с.
12. Кашкаров О. О. Проблеми кваліфікації злочинів у сфері випуску та обігу цінних паперів : монографія. Харків : Формат плюс, 2008. 186 с.
13. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. / заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. Київ : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1. 964 с.
14. Саєнко В. В. Правове регулювання використання інсайдерської інформації на ринку цінних паперів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 250 с.
15. Нашинець-Наумова А. Поняття та ознаки інсайдерської інформації як особливо виду інформації з обмеженим доступом. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 4. С. 73–76.
16. Шаповалов О. Регулювання інсайдерської діяльності в Європейському Союзі. *Фінансовий ринок України*. 2005. № 5. С. 40.
17. Шевченко С. М., Жданова Ю. Д., Складанний П. М., Бойко С. В. Інсайдери та інсайдерська інформація: суть, загрози, діяльність та правова відповідальність. *Кибербезпека: освіта, наука, техніка*. 2022. № 3. С. 175–185.
18. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / передне слово д-ра юрид. наук, проф. В. О. Навроцького. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 952 с.